

ÇOCUK, MEDYA VE BAĞIMLILIK¹

Prof. Dr. Hasan Tahsin Fendoğlu
Anayasa Hukukçusu

Türkiye’de her yıl **22-28 Nisan** tarihleri arası “**TV kapatma haftası**” olarak kullanılmakta ve slogan olarak da “**Televizyonu kapa, hayata katıl**” (**turn off TV-turn on life**) kavramı kullanılmaktadır.

Türkiye’de TV karşısında harcanan zaman ortalama günde 4-5 saattir. Günümüzde genel televizyon izleme oranı % 94’ü bulmuştur. Okul çağındaki çocukların dizi izleme oranı % 70 olup, çocukların 1/5 inin yatak odasında TV vardır. Çocukların % 82’si, TV izleme kararlarını kendileri vermektedir. **Ancak tüm bunlara karşın gerek görsel gerek basılı yayınlarda özensiz davranıldığı açıktır.** Henüz doğru ile yanlışın ayırımını yeterince yapamayan çocuklar ve ergenler için cinsel davranışlar, suça eğilim, intiharlar, alkol ve madde kullanımı hakkındaki yayınlar bilgi kaynağı olabilmekte, gençleri olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Çocuklar TV kahramanlarını rol model olarak benimsemekte, onlarla kendini özdeşleştirmektedir. Çocuklar medyanın verdiği mesajları kısıtlamadan almaktadır. DİE verilerine göre Türkiye’deki evlerin % 93’ünde TV bulunmaktadır. “**Sihirli kutu**”, “**zaman hırsızı**” veya “**teknoloji harikası**” da denilen TV, bize birçok şeyi **mübah** göstermekte, birey ve toplumu **yozlaştırmakta**, beyni **tembelleştirmektedir**.

Madde kullanımı bireyin, sinir sistemi üzerinde hoşnutluk yaratıcı etkisi nedeniyle bir bağımlılık maddesini kullanmasıdır. Kullanım kişinin özgürlüğünü ortadan kaldırmak suretiyle yeni tutum ve davranışların oluşmasına yol açmaktadır. Bu *çok boyutlu* sorun biyolojik olduğu kadar *bireysel ruhsal ve toplumsal* çöküntü yaratmaktadır. Madde kullanımı bireyin *kendini köleleştirdiği* bir durumdur. Bağımlılık bireyle nesne arasında kurulmakta ve bir süre sonra *bireyin özerkliğini* ortadan kaldırmaktadır. Kişi bu durumda seçtiği nesne karşısında *çaresiz bir köle* haline gelmektedir. Böylelikle toplum, madde bağımlısı olan bireyin emeğinden yararlanamamakta, onun semeresinden yoksun kalmaktadır.

Toplumun biçimlenmesinde belirleyici gücü olan **medyanın** bu konuda üstleneceği rol önemlidir. Medyanın bu konudaki gücü tartışılmaz.

Uyuşturucu kullanımının konu edildiği ya da buna ait sahnelerin yer aldığı filmlere saat 24’ten önce yer verilmemeli ve sağ üst köşesine konulacak bir işaret (akıllı işaret) ile programları seyretmesi sakıncalı olan yaş grubu belirtilmelidir. Bilindiği gibi gençler ve risk grupları, madde açısından reklâm niteliği taşıyan içeriklerden olumsuz etkilenmektedir. Madde kullanımına

¹ Bu bildiri TBMM-EGM ve UNICEF tarafından düzenlenen “*Risk Altında ve Korunması Gereken Çocuklar Uluslararası Sempozyumu*” (20-22 Nisan 2011) için hazırlanmış ve 21. 04. 2011 tarihinde sunulmuştur.

merak ve özdeşim olgusunu teşvik edici öğeler gençleri etki altına alabilir. Maddelerin popüler kültürün bir parçası gibi gösterilmesi, gençlerin maddelere yönelimini artırabilir. Suç işleme ve polisiye mücadele yöntemlerinin açıklanması, mücadeleyi olumsuz etkileyebilir.

Madde bağımlılığı ile mücadele çalışmaları tüm medya tarafından işbirliği içinde duyarlılıkla yürütülmelidir. Sorumluluk toplumun her kesimini kapsayacak şekilde paylaşılmalıdır. Gerçekleştirilecek programların planlanması ve hazırlanması sürecinde, madde kötüye kullanımı, bağımlılığı ve mücadele konularında bilimsel literatüre dayalı gerçekçi ve geçerli veriler kullanılmalıdır.²

Anayasa, md. 58;

1982 Anayasasının **58.** maddesi gençliğin uyuşturucu madde kullanımına karşı korunmasında devlete yükümlülük getirmiştir.

6112 Sayılı Yasa;

15 Şubat 2011 tarihinde kabul edilen 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkındaki Kanun'un 8. maddesinde radyo ve televizyonların yayın hizmeti ilkeleri düzenlenmiştir.

6112 sayılı yasanın **(8-f) fıkrasına göre**, *“Yayın hizmetleri” “Toplumun milli ve manevi değerlerine, genel ahlaka ve ailenin korunması ilkesine aykırı olamaz”.*

Yasanın **(8-h) fıkrasına göre** *“Yayın hizmetleri” “Alkol, tütün ürünleri ve uyuşturucu gibi bağımlılık yapıcı madde kullanımı ile kumar oynamayı özendirici nitelikte olamaz”.*

Yasanın (8-2) nci maddesine göre, *“Radyo ve televizyon yayın hizmetlerinde, çocuk ve gençlerin fiziksel, zihinsel veya ahlaki gelişimine zarar verebilecek türde içerik taşıyan programlar bunların izleyebileceği zaman dilimlerinde ve koruyucu sembol kullanılmadan yayımlanamaz”.*

Aynı yasanın **ticari iletişimden** bahseden 9 ncu maddesinin **(6) fıkrasının (ç)** bendinde, belirli ürünlerin ticari iletişiminden söz eden **11 nci maddesinin (1) nci** fıkrasında da bu konuda hükümler içermektedir.

Danıştay'ın Konuyla İlgili Kararları:

(a) Danıştay 13 ncü Dairesi, 2008/13713 E, 2010/62 K, KT 12. 01. 2010 tarihli kararında CNBC-e Kanalı'nın, “Nip Tuck” isimli yabancı dizide 3984/4-e ihlal edildiğini belirtmiştir. *Yaşlı bir koca ile karısı ve genç bir adam arasındaki konuşma ve görüntülerin, Türk aile yapısına aykırı*

² Detay için bkz. RTÜK ve Emniyet Genel Müdürlüğü, **Madde ve Madde Kullanımı ile Mücadelede Görsel-İşitsel Medyanın Rolü**, Ankara 2010.

*olduğu kabul edilmiş, sonuçta, Danıştay, RTÜK'ün kararını onaylamıştır.*³

- (b)** Danıştay 13 ncü Dairesi, 2009/5445 E, 2010/5549 K, KT 02. 07. 2010 tarihli kararında CNBC-e Kanalının, “Rome” isimli yabancı dizide 3984/4-e ihlal edildiğini belirtmiştir. *Kararda, kitle iletişim araçları, çocukların ve gençlerin dünya görüşlerinin ve kişiliklerinin biçimlenmesinde önemli ölçüde etkili olduğu, izlenen görüntülerin olumsuz örnek olabilecek nitelikte bulunduğu* belirtilmiş ve RTÜK'ün kararını onaylamıştır.⁴
- (c)** Danıştay 13 ncü Dairesi, E. 2008/4900, K. 2010/2336, KT 17. 3. 2010 tarihli kararında, *kolejde uyuşturucu partisi başlıklı haberde, bir okul tuvaletinde bir grup genç, sprey tüpünden torbaya kimyasal madde sıkarak bu torbadan soluma yoluyla uçucu madde kullanmaları ve keyif almaları, bunun özendirici verilmesi* olarak kabul edilmiş, dava usul açısından bozulmuştur.⁵
- (d)** Danıştay 13 ncü Dairesi, E. 2009/4973, K. 2010/3459, KT 21. 04. 2010 tarihli kararında, Show TV kanalının “Yaralı Yürek” isimli dizide *intihar eden bir kişinin tüm eylemlerinin yavaş yavaş sırayla gösterilmesi ihlal olarak kabul edilmiş,* RTÜK'ün kararı onaylanmıştır.⁶
- (e)** Danıştay 13 ncü Dairesi, E. 2009/5944, K. 2010/3301, KT 16. 04. 2010 tarihli kararında, Show TV kanalındaki “*illa da roman olsun*” isimli programda, *çocuk yaştaki çocukların davet edilerek davul, klarnet, org çalarak çocukların erişkinler önünde performans stresi yaşadıkları, elenmek kaygısının olumsuz duygular yaşatabileceği* anlaşılmaktadır, denilmiş ve RTÜK'ün kararı onaylanmıştır.⁷
- (f)** Danıştay 13 ncü Dairesi, E. 2009/3172, K. 2010/2213, KT 15. 03. 2010 tarihli kararında, NTV kanalının “*haydi gel bizimle ol*” programında, söz konusu yayında *sigara yasağına ilişkin 11-15 yaş grubunda bulunan çocukların sigaraya başlama ve sigarayı sürdürme davranışını tetikleyebileceğinden dolayı sakıncalı bulunduğu* belirtilmiş, mahkeme RTÜK'ün kararını onaylamıştır.⁸

Sulh Ceza Mahkemelerinin Sigara Konusundaki Kararları:

(a) Ankara 4 ncü Sulh Ceza Mahkemesi, D. iş no. 2010/596, KT 21.06.2010 tarihli kararında, “*... dizinin yasanın yürürlüğe girdiği tarihten önce çekilmiş olduğu..*” nedeniyle RTÜK'ün tahakkuk ettiği para cezasının kaldırılmasına karar verilmiştir.⁹

(b) Ankara 7 nci Sulh Ceza Mahkemesi, 2010/303 d. İş, KT 28.5.2010 tarihli kararında, “*sigara görüntüleri gösterilmiş ise de, uydu aracılığı ile gösterilmiştir; bunun yaptırımı yasada bulunmamaktadır; filmin bütünlüğü açısından montajı imkânsızdır; somut bir tehlike oluşmamıştır; özendirme yoktur*” itirazları yapılarak RTÜK'ün idari para cezasının kaldırılması

³ Danıştay 13 ncü Dairesi, 2008/13713 E. 2010/62 K, KT. 12. 01. 2010.

⁴ Danıştay 13 ncü Dairesi, 2009/5445 E, 2010/5549 K, KT. 02. 07. 2010.

⁵ Danıştay 13 ncü Dairesi, E. 2008/4900, K. 2010/2336, KT. 17. 3. 2010.

⁶ Danıştay 13 ncü Dairesi, E. 2009/4973, K. 2010/3459, KT. 21. 04. 2010.

⁷ Danıştay 13 ncü Dairesi, E. 2009/5944, K. 2010/3301, KT. 16. 04. 2010.

⁸ Danıştay 13 ncü Dairesi, E. 2009/3172, K. 2010/2213, KT. 15. 03. 2010.

⁹ Ankara 4 ncü Sulh Ceza Mahkemesi, D. İş no. 2010/596, KT. 21.06.2010.

istenmişse de mahkeme itirazı red etmiştir. Çünkü 4207 sayılı yasanın 3 ncü maddesinin 6 ncı fıkrasına göre “televizyonlarda, filmlerde, dizilerde, müzik kliplerinde, reklâm ve tanıtım filmlerinde, tütün mamullerine yer verilmez” denilmektedir.¹⁰

Sonuç:

1.Ailenin tek başına koruyucu öge olamayacağı, çocukların ve gençlerin yetişmesinde sosyal destek sistemi içerisinde yer alan **tüm kurumların sorumluluğunun** ortak olduğu işlenmelidir. Suç işleme ve polisiye **mücadele yöntemlerinin** açıklanması, mücadeleyi olumsuz etkileyebilir. Mücadele çalışmaları tüm medya tarafından işbirliği içinde duyarlılıkla yürütülmelidir. Yaşları gereği her türlü yönlendirmeye açık olan **çocukları ve gençleri** medyanın olumsuz etkilerinden korumaya çalışmak; yalnızca hekimlerin, hukukçuların, kamu birimlerinin değil tüm vatandaşların görevi olmalıdır. Madde bağımlılığı tedavisi konusundaki açıklamalarda **aşırıya** gidilmemeli bağımlılık tedavisinin özel uzmanlık işi olduğu ve özel yerlerde yapılacağı belirtilmelidir. Bazı maddelerin bağımlılık yapmayacağı şeklindeki konuşmalara yer verilmemelidir. Her türlü yayında kullanılan uyuşturucu maddeler ve madde kullanım biçimleri doğrudan gösterilmemeli ve haklarında **bilgi** verilmemelidir. Madde kullanımını ve bağımlılığı konusunda ön yargı taşıyabilecek **mesajların** verilmemesine özen gösterilmelidir.

2.4207 sayılı yasayı yorumlayan Ankara 4 ncü **Sulh Ceza Mahkemesi**, filmin yapıldığı tarihi gerekçe göstererek RTÜK’ün verdiği yaptırımını kaldırmışken, refiki olan Ankara 7 nci Sulh Ceza Mahkemesi tam tersi bir karar vererek RTÜK’ün verdiği yaptırımını onaylamıştır. Bu her iki tür karar da kesinleşmiş kararlardır.

3.Uyuşturucu kullanımının konu edildiği ya da buna ait sahnelerin yer aldığı filmlere **saat 24'ten önce** yer verilmemeli ve sağ üst köşesine konulacak bir **akıllı işaret** ile programları seyretmesi sakıncalı olan yaş grubu belirtilmelidir. Gençler ve risk grupları, madde açısından **reklâm** niteliği taşıyan içeriklerden olumsuz etkilenmektedir.

4.Maddelerin popüler **kültürün parçası** gibi gösterilmesi, gençlerin maddelere yönelimini artırabilir. Gerçekleştirilecek programların planlanması ve hazırlanması sürecinde, madde kötüye kullanımı, bağımlılığı ve mücadele konularında bilimsel literatüre dayalı **gerçekçi veriler** kullanılmalıdır.

Alıntı (İktibas) Konusunda Açıklamalar

Bu çalışmadan yapılacak alıntılarda (iktibaslarda) 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 35’inci maddesinde öngörülen şu şartlara uyulmalıdır: **(1)** İktibas, bir eserin “*bazı cümle ve fıkralarının*” bir başka esere alınmasıyla sınırlı olmalıdır (m.35/1). **(2)** İktibas, maksadın haklı göstereceği bir nispet dâhilinde ve münderecatını aydınlatmak maksadıyla

¹⁰ Ankara 7 nci Sulh Ceza Mahkemesi, D. İş no. 2010/303, KT. 28.5.2010.

yapılmalıdır (m.35/3). (3) İktibas, belli olacak şekilde yapılmalıdır (m.35/5) [Bilimsel yazma kurallarına göre, aynen iktibasların turnak içinde verilmesi ve iktibasın üç satırdan uzun olması durumunda iktibas edilen satırların girintili paragraf olarak dizilmesi gerekmektedir]. (4) İktibas ister aynen, ister mealen olsun, eserin ve eser sahibinin adı belirtilerek iktibasın kaynağı gösterilmelidir (m.35/5). (5) İktibas edilen kısmın alındığı yer belirtilmelidir (m.35/5).

Ayrıca Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulunun 18 Şubat 1981 tarih ve E.1980/1, K.1981/2 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararına göre kararına göre, “iktibas hususunda kullanılan eser sahibinin ve eserinin adı belirtilse bile eser sahibi, haksız rekabet hükümlerine dayanarak Borçlar Kanununun 49. maddesindeki koşulların gerçekleşmesi halinde manevi tazminat isteyebilir”. Bu sayfaya izin almadan link verilebilir. Ancak, bu web sayfası, önceden izin alınmaksızın ne suretle olursa olsun, kopyalanamaz, çoğaltılamaz, tekrar yayınlanamaz, dağıtılamaz, başka internet sitelerine metin olarak konulamaz.

(Not: Bu bildiri TBMM-EGM ve UNICEF tarafından düzenlenen “*Risk Altında ve Korunması Gereken Çocuklar Uluslararası Sempozyumu*” (20-22 Nisan 2011) için hazırlanmış ve 21. 04. 2011 tarihinde sunulmuştur.)

Yukarıdaki şartlara uygun olarak alıntı yapılırken bu çalışmaya şu şekilde atıf yapılması önerilir:

FENDOĞLU, Hasan Tahsin, “ ÇOCUK, MEDYA VE BAĞIMLILIK ” (23.04.2011)

<http://www.hasantahsinfendoglu.com> / <http://www.sde.org.tr/>